

Petr Juříček

Specifika instytucjonalního zacházení s mladými dospělými v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody

Chowanna 1, 273-300

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Petr Juříček

Vysoká škola Karla Engliša, Brno

Specifika institucionálního zacházení s mladými dospělými v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody*

Úvod

Sociálně deviantní projevy chování mládeže včetně kriminálního jednání jsou problematikou, jež dnešní moderní, dynamická společnost vnímá velice citlivě. Důvodem je zvýšená obava vlastního ohrožení z případné psychické i duševní újmy. Práce řady autorů¹ se typicky zabývají více či méně etiologií a hledáním příčin **sociálně deviantního (delikventního) jednání mladých** a jsou zpravidla zkoumány v prostředí školy či výchovných ústavů pro mládež a bývají často uchopeny z různých metodologických přístupů².

* Tato studie je výstupem z grantu P408/11/0395 financovaného Grantovou agenturou České republiky, jíž autor tímto děkuje za finanční podporu výzkumu problematiky privatizace bezpečnosti. Privatizace bezpečnosti: Role aktérů privátního sektoru v reakcích na současné bezpečnostní hrozby.

¹ M. Bartoňová, M. Vítková: *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Masarykova univerzita, 2011; V. Černíková: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008; A. Marešová: *K diskuzi o snížení věkové hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých*. „Trestní právo“ 1997, roč. 2, č. 1; J.P. Murray: *Children and Television Violence*. „The Kansas Journal of Law and Public Policy“ 1995, Spring; L. Siegel, J. Senna: *Juvenile Delinquency: Theory, Practice and Law*. St. Paul: West, 1988; W.W. Szcześny: *Zarys resocjalizacji z elementami patologii społecznej i profilaktyki*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak“, 2003, atd.

² Viz. H. Tarry, N. Emleer: *Attitude, Values and Moral Reasoning as Predictors of Delinquency*. „British Journal of Developmental Psychology“ 2007, vol. 25(2).

Na řešení vzrůstající křivky charakterizující recidivitu u mladých pachatelů se podílí i česká vězeňská služba prostřednictvím programů zacházení pro mladistvé a mladé vězně, které s sebou nesou určitá **specifika** zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „VTOS“). Realizované programy u mladých vězňených jsou založeny především na jejich přípravě k budoucímu povolání, které spočívají v dosažení odpovídajícího stupně vzdělání. Jejich cílem je absolvování povinné školní docházky a následného dovršení učňovského stupně vzdělání či rekvalifikace, která je realizována výhradně denním studiem. Při stanovení obsahu programu zacházení s mladistvým se vždy sleduje zabezpečení jeho pracovní kvalifikace v návaznosti na zajištění soběstačného života. Doplnujícími částmi programů jsou pak formy sekundárního vzdělávání a návštěva zájmových aktivit, které podporují jeho rozvoj a dovednosti. Velký důraz je kladen na základní sebeobslužné aktivity (vaření, praní, žehlení či udržování standardních hygienických návyků) či na maximální podporu rodinných vazeb na blízkou rodinu formou korespondenčního či návštěvního kontaktu.

Při bilancování počtu odborných textů, které vycházejí přímo z prostředí VTOS, lze zjistit, že současná analýza českých podmínek v této oblasti zcela absentuje. O konfrontaci teoretických závěrů přímo v podmínkách věznění se dosud pokusila pouze autorka Nedbálková³, která se zabývala otázkami intimních vztahů uvnitř vězení a problematikou genderových aspektů systému, nebo lze nalézt autory Dirgu a Hasmanovou Marhánkovou⁴, kteří ve svém kvalitativním výzkumu analyzovali vliv vězeňského prostředí s akcentem na zaměstnance věznice (dozorce).

Předložený text je možné považovat za výjimečný, neboť paralelně využívá teoretická a empirická zjištění, která vycházejí z přímého zkoumání mezi vězňenými osobami. Právě zachycení reálných (objektivních) podmínek představuje přidanou hodnotu příspěvku, což je pochopitelné, neboť vzhledem k bezpečnostní charakteristice zkoumaného prostředí věznice nejsou pro výzkumníky a badatele z řad akademické obce běžně dostupné.

Text je zaměřen na vývoj a stručný náhled do problému kriminality mladé generace (struktury a dynamiky trestných činů) a objasňuje sou-

(On-line). K dispozici: EBSCOhost [11.04.2010]; A. Edwards, Ch. Allie: *Values Clarification Used as Intervention for Urban, Delinquent, Pregnant Adolescents and Young Mothers*. „Journal of Human Behavior in the Social Environment“ 2008, vol. 18, issue 1. (On-line). K dispozici na EBSCOhost [13.04.2010]; J. Petersilia: *When Prisoners Come Home: Parole and Prisoner Reentry*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

³ K. Nedbálková: *Sputaná Rozkoš: (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006.

⁴ L. Dirga, J. Hasmanová Marhánková: *Nejasné vztahy moci - vězení očima českých dozorců*. „Sociologicky časopis/Czech Sociological Review“ 2014, vol. 50, no. 1.

časný fenomén vzrůstající recidivity těchto pachatelů. Hlavní cíl výzkumu tvoří analýza změn v hodnotové hierarchii mladých dospělých vězňů, prostřednictvím které hodnotím pozitivní či negativní dopad programů zacházení realizovaných v podmínkách VTOS. Přínos celého textu představují zjištěné poznatky z vnímání vybraných hodnot, charakterizující dílčí hodnotové orientace, současně text nabízí návrh změn v oblasti zacházení, které povedou ke zvýšení kvality odborného zacházení, jež má vliv na další trestnou činnost **mladých pachatelů trestných činů**.

Kriminalita jako důsledek sociální deviace

V každé společnosti se najde osoba či skupiny osob, jejichž chování je odlišné od chování ostatních, vyznačuje se určitými **sociálně-deviantními znaky** a zpravidla přechází do jednání porušujícího normy trestního práva. Současné teorie v českém prostředí hovoří o dvou základních přístupech k dané problematice, tedy o **normativním pojetí** (teorie napětí a anomie, sociální dezorganizace, sociální kontroly či racionální volby) a **reaktivním pojetí** (teorie konfliktu, labelingu) **sociální deviace**⁵.

Za základ diskuze o normativních teoriích zabývajících se sociálními deviacemi je možné považovat teorii napětí a anomie (Strain and Anomie Theory), jejíž základy položil Robert King Merton. Autor vychází z charakteristiky moderní průmyslové společnosti, která se vyznačuje specializovanou dělbou práce a diferenciací pracovních rolí, což má za následek oslabení kolektivního vědomí a nárůst deviantního chování. Rozvíjí tak myšlenku reakcí na konflikt mezi hodnotami, které společnost hlásá, a omezenými prostředky k jejich dosažení (konformita, inovace, ritualismus, únik a rebelie), kterými dochází k „destabilizaci, oslabování sociálně regulativního systému a následnému rozvoji anomie“⁶ a v návaznosti na nedostatečnou sociální kontrolu nad pudovými potřebami člověka začíná deviantní fungování sociálních struktur. Jedinci se mohou zachovat inovativním způsobem, přičemž k dosažení kulturního cíle, s kterým se ztotožňují, začnou používat **nelegitimní** prostředky. Použité prostředky jsou mnohokrát účinnější a navozují vnější zdání úspěchu⁷. Rozsah ino-

⁵ Srov. G. Bridges, S. Desmond: *Deviance Theories*. In: *Encyclopedia of Sociology*. Eds. E. Borgatta, R. Montgomeryová. New York: Macmillan, 2000; M. Clinard, R. Meier: *Sociology of Deviant Behavior*. Belmont: Wadsworth-Thompson, 2008; S. Messner, R. Rosenfeld: *Crime and the American Dream*. Belmont: Wadsworth, 2007.

⁶ R.K. Merton: *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 137–138.

⁷ Ibidem.

vativního jednání určuje stupeň anomie ve společnosti. Určité inovativní jednání je v dané společnosti žádoucí, přestože ji neposouvá vpřed a nemá na společnost významný pokrokový dopad⁸. Rituální způsob spočívá v odmítnutí kulturních cílů společnosti (retrealismus), ale za současné akceptace legitimních prostředků k jejich dosažení⁹. „Retrealismus reprezentuje odmítnutí cílů a prostředků odklonem od tradičních společností bez snahy o jakoukoliv konstrukční společenskou změnu¹⁰. Merton¹¹ zde uvádí příklady tzv. vyděděnců společnosti reprezentující rebelantský přístup, pro který je typické odmítnutí existující společenské struktury a snaha o vytvoření struktury nové. Současně odmítají legitimní prostředky k dosažení cílů společnosti, pro které je typické nejen odmítání kulturních cílů společnosti, ale běžně akceptovatelné prostředky k dosažení cílů nahrazují jinými, které aktivně využívají¹². Merton poukazuje také na latentní funkci určitého sociálního jednání, tedy na důsledek způsobující nefunkčnost systému, který byl zamýšlený. Jako představitel strukturálního funkcionalismu viděl příčinu deviantního jednání ve společenské struktuře, která neumožňuje všem lidem, aby dosahovali společensky stanovených cílů. Podle Mertona je zdrojem deviace nedostatek symetrie mezi kulturními hodnotami a sociálními normami chování. Zatímco z kulturních hodnot pocházejí kulturně schvalované cíle, sociální normy jsou sociálně schvalované způsoby (prostředky) k dosahování těchto cílů. Jádro Mertonovy teorie spočívá v poznání, že zatímco hodnoty a kulturní cíle z nich odvozené (např. získat peníze) platí univerzálně pro všechny, prostředky k jejich legitimnímu a legálnímu dosažení jsou partikulární. To znamená, že je má k dispozici pouze někdo, protože jsou ve společnosti rozděleny nerovnoměrně. Ve společnosti se potom může nacházet mnoho lidí, kteří jsou povzbuzováni hodnotovým vzorcem společnosti k tomu, aby hromadili bohatství, ale současně jsou jim uzavřeny sociálně přijatelné způsoby, jak toho dosáhnout, protože mají na příklad nízké vzdělání, nízký příjem apod. Jedinec v takové společnosti je tak sice motivován k dosahování kulturně předepsaných cílů, jeho šance dosáhnout jich legální cestou jsou však limitovány. Z druhé strany ovšem bez konformity není možné udržet stabilitu systému. „O společnosti můžeme mluvit ve skutečnosti jedině díky tomu, že se chování zpravidla orientuje směrem k základním hodnotám společnosti. Jestliže neexistuje žádný depozitář hodnot sdílených jediní, nacházejícími se ve vzájemné interakci, jsou zde pouze sociální

⁸ G. M u n k o v á: *Sociální deviace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - nakladatelství Karolinum, 2001.

⁹ J. J a n d o u r e k: *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001.

¹⁰ G. M u n k o v á: *Sociální deviace...*

¹¹ R. K. M e r t o n: *Studie ze sociologické teorie...*

¹² *Ibidem*.

vztahy, nikoliv však společnost¹³. Zločinnost se tak stává jakýmsi podivným mobilitním žebříkem. Přemrštěný kulturní důraz na peněžní úspěch pro všechny a sociální struktura, která omezuje možnost použít legitimní prostředky, vyvolávají tendenci uchýlovat se k novátorským praktikám. Tyto praktiky jsou vnímány jako forma chování nedokonale socializovaných jedinců, kteří se chtějí oprostít od zavedených institucionalizovaných prostředků, ale zároveň si chtějí podržet kulturní hodnotu úspěchu. Jednou z nich je únik, který představuje jednání, jímž se člověk vyřazuje ze společnosti proto, že neuznává ani její hodnoty (kulturně stanovené cíle), ani její normy a pravidla. „Lidé s tímto způsobem adaptace jsou přesně řečeno lidmi ve společnosti, nikoliv lidmi společnosti“¹⁴. Vzpoura (rebelie) znamená naopak kolektivní způsob adaptace. „Tato adaptace vede lidi ven ze sociální struktury, k plánování a snaze o nastolení nové sociální struktury, tzn. značně pozměněné“¹⁵. Rebelie tedy neznamená jenom odmítnutí existujících kulturních cílů a prostředků k jejich dosažení, ale také snahu nahradit je alternativními cíli a prostředky¹⁶.

Z Mertonovy teorie vychází např. český autor Michal Hřeka, který rozlišuje dva základní teoretické pohledy. Za sociální deviace z pohledu normativního považuje jednání, které porušuje určitou konkrétní normu. Nejedná se o porušování norem právních anebo morálních, ale jakékoliv normativní porušení systému. Druhým přístupem je sociální reakce, která může vést k porušení normy. Může se jevit, že **sociální deviace** je ztotožňována s opakem normality, tedy s **abnormalitou**. Deviace se vyznačuje porušením sociální normy, přičemž při abnormalitě k jejímu narušení nemusí dojít. „Deviace je v obecném pojetí chápána jako jakákoliv odchylka od normální struktury či funkce a může se vyskytovat u kteréhokoliv jevu v přírodě nebo společnosti“¹⁷. Sociální deviace představuje pojem používaný v sociologii pro označení opaku konformního jednání, ke kterému dochází výhradně v lidské společnosti, protože „sociální deviace jsou ty, které mají význam v sociálních interakcích a vztazích“¹⁸. Podle autorky Urbanové se jedná o „odchylku od očekávaného standardizovaného a institucionalizovaného jednání, které předepisuje sociální norma platná v určitém sociálním útvaru“¹⁹. **Sociální norma** pak představuje kulturní a časově podmíněné verbalizované pravidlo lidského jednání,

¹³ Ibidem, s. 147.

¹⁴ Ibidem, s. 166.

¹⁵ Ibidem, s. 170.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ M. H ř e k a: *Sociální deviace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 1.

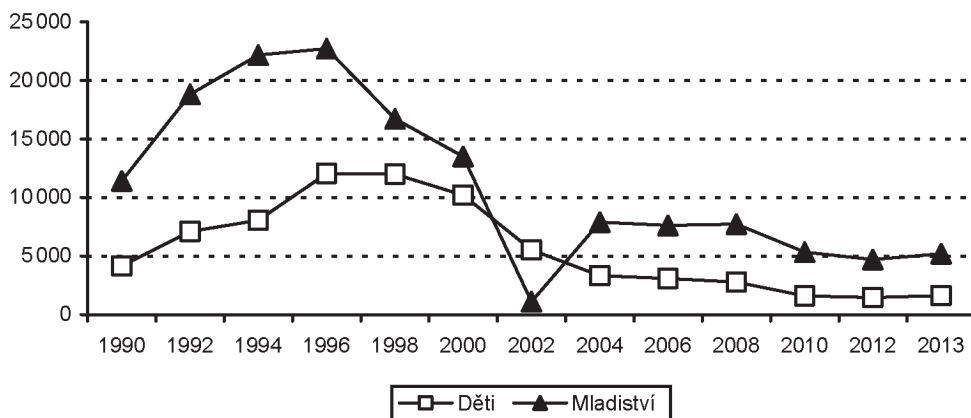
¹⁸ Ibidem, s. 17.

¹⁹ M. U r b a n o v á: *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň: Aleš Čenek, 2006, s. 81.

kteř je v daném kontextu široce sdíleno a je považováno za přijatelné k naplňování hodnot uznávaných společností²⁰.

Dynamika kriminality mládeže v ČR

Kriminalita mládeže v České republice s sebou nese určité charakteristické rysy a pro její výzkum je klíčové analyzovat **dynamiku vývoje** a vzhledem ke komplexnímu posouzení také **recidivitu**²¹. Od roku 1990 do současnosti došlo v České republice k prudkému nárůstu kriminality až téměř čtyřnásobně (Graf 1).

Graf 1. Dynamika kriminality mládeže na území ČR

Zdroj: Statistický výkaz Policejního prezidia ČR 2012 s vyjádřením prognózy za rok 2013.

Statistiky Policejního prezidia ČR²² ukazují, že indexy kriminality pře-počtené na počty obyvatel se v uvedených letech s počty skutků spáchaných na našem území příliš neliší. Plynule dochází k poklesu tohoto indexu, i když ne v tak výrazných intervalech jako v rozsahu uváděném v absolutních číslech. Kriminalitu mládeže tak můžeme hodnotit **vysokým stupněm latence**. Podle Válkové a Kuchty²³ zaznamenáváme u méně závažných, bagatelních deliktů určitou toleranci společnosti k této trestné činnosti, pokud se jich dopustí právě děti, u kterých jsou tato méně závažná porušení práva považována za vývojově podmíněný jev. U dětí mladších patnácti let

²⁰ L. Urban, J. Dubský, J. Bajura: *Sociální deviace*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012.

²¹ H. Válková, J. Kuchta: *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012.

²² Indexy kriminality jsou celosvětově uváděny v přepočtech na 10 000 obyvatel daného věku.

²³ H. Válková, J. Kuchta: *Základy kriminologie a trestní politiky...*

se ve značné míře objevuje majetková kriminalita (což kopíruje strukturu kriminality jako takové i u dospělé populace), navíc dominují delikty, které z hlediska nenaplnění znaků skutkové podstaty, či výše škody²⁴ nejsou postižitelné. U mladistvých delikventů je patrný vyšší podíl krádeží vloupáním, krádeží prostých, dále pak loupeže a ublížení na zdraví. Podle Válkové a Kuchty²⁵ je, z hlediska rozvoje tzv. **kriminální dráhy** dětského delikventa kriminalita páchaná především dětmi do patnácti let charakteristická svým tzv. **epizodickým charakterem**. Vysvětlení tohoto jevu nabízí Firstová: „V období dospívání dochází k psychosociálnímu zrání jedince, což bývá někdy dáváno do souvislosti s jistým opouštěním kriminální dráhy. Na výrazný pokles kriminality je pak poukazováno před dovršením třicátého roku věku.“²⁶ Právě s tímto věkem je některými odborníky spojováno završení období tzv. mladého dospělého, kdy se zdůrazňují individuality psychosociálního zrání osobnosti, jež s kriminalitou úzce souvisejí. Kulminacním rokem se v tomto ohledu stává (opět dle statistik) dvacátý rok věku pachatele a poté zaznamenáváme mírný pokles. Obecně lze tedy říci, že právě věk dospívání je možné označit z hlediska rozvoje kriminální dráhy mladého jedince za období velice významné.

Věková křivka pachatelů se liší u jednotlivých druhů trestné činnosti, již se mládež dopouští. „Specifičnost této křivky je ovlivněna především rozsahem trestného činu pohlavního zneužívání, kterého se dopouští ve větší míře skupina pachatelů, jejichž věk se pohybuje právě kolem věkové hranice trestní odpovědnosti, s níž je v ČR spojena také ochrana dětí před sexuálními aktivitami“²⁷. Křivka majetkové kriminality, která má v rámci celkové kriminality největší podíl (v roce 2011 zhruba 42% u dětí a 53 % u mladistvých), kopíruje kriminalitu celkovou. Významné místo ve struktuře této kriminality zastupuje trestný čin loupeže, který svou povahou patří do skupiny násilné kriminality. Loupeže jsou typické právě pro stále mladší pachatele, neboť kriminalita páchaná dětmi zaujímá významné místo (v roce 2012 činil podíl loupeží na celkové kriminalitě dětí do patnácti let věku 9% a u mladistvých 6%)²⁸.

Při srovnání podílu recidivy mládeže (pachatelé do 18 let věku)²⁹ s recidivou dospělých pachatelů jsou již na první pohled vidět jisté rozdíly,

²⁴ Tato výše je stanovena zákonem a odpovídá minimální výši 5000 Kč.

²⁵ H. Válková, J. Kuchta: *Základy kriminologie a trestní politiky...*

²⁶ J. Firstová: *Zabezpečovací detence pro ochranu společnosti*. „České vězeňství“ 2008, č. 2, s. 23.

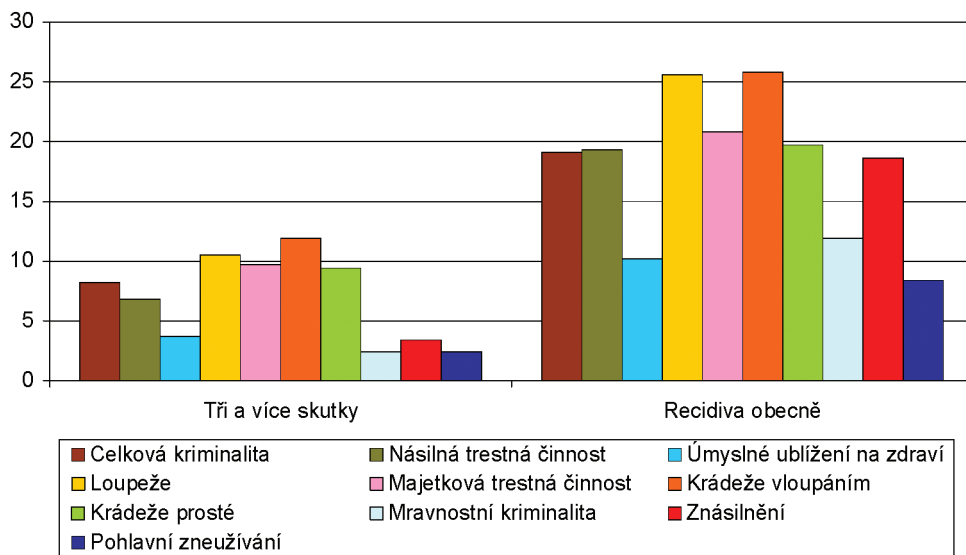
²⁷ *Ibidem*, s. 23–27. V řadě případů, které jsou následně orgány činnými v trestním řízení kvalifikovány jako trestný čin pohlavního zneužití, se jedná o dobrovolné pohlavní styky mezi dětmi, které hranici „legálního pohlavního styku“ atakují.

²⁸ Statistiky Policejního prezidia ČR za rok 2012.

²⁹ Data jsou uváděna za rok 2011.

neboť recidiva dětí se jeví spíše jako stagnující, zatímco u recidivy dospělých pachatelů je vidět vzestupný trend³⁰.

Ukazuje se, že vyšší míru recidivy ve smyslu spáchání dvou deliktů, lze zaznamenat u trestného činu znásilnění a krádeže vloupáním. Oproti tomu u závažnější formy recidivní trestné činnosti, kdy se pachatel již v minulosti dopustil tří a více deliktů naplňujících znaky trestného činu, se nejvyšší podíl recidivistů objevuje u trestného činu krádeže, vloupání a loupeže (Graf 2).

Graf 2. Recidiva kriminality mládeže

Zdroj: Statistický výkaz Policejního prezidia ČR v roce 2012.

Zacházení s mladými dospělými delikventy

Problémem formy ústavní výchovy zaměřené na mládež se zabývá řada autorů³¹, kteří se snaží o výzkumy v oblasti resocializace v ústavních pod-

³⁰ Statisticky je v této souvislosti nutné vnímat jako neúplné, neboť mnoho protispolečenské činnosti mládeže nenaplnuje znaky skutkové podstaty trestných činů a zůstávají mimo dosah těchto oficiálních statistik.

³¹ J. Whittaker: *Caring for Troubled Children*. San Francisco: Jossey-Bass, 1979; P. Barker. In: *Children in Residential Care: Critical Issues in Treatment*. Eds. Ch.E. Schaefer, A.J. Swanson. New York: Van Nostrand Reinhold, 1993; O. Matoušek: *Potřebujete psychoterapii?* 2. roz. a upravené vyd. Praha: Portál, 1999; A. Stankowski: *Nástin problematiky etopedie a sociální patologie*. Ostrava: PdF OU, 2004; V. Labáth: *Residenciálna starostlivosť*. Bratislava: Občanske združenie Sociálna práca, 2001.

mínkách, snaží se především o redefinici role ústavní výchovy a navrhuji efektivní změny celého procesu vzhledem k postupujícímu vývoji. Stan-kowski k tomuto uvádí: „Nastal čas na realizaci resocializačních cílů podle vzoru revalorizace deviačního prostředí“³². Tvrdí, že **izolace** nepřizpůsobivé populace vyžaduje přesvědčení, že resocializaci lze realizovat pouze v pedagogických podmínkách, kde je vychovávaný jedinec subjektem odborného působení. Firstová³³ tuto tezi doplňuje, že ústavní výchova je žádoucí až v případech spáchání závažnějších provinění (zločinů) a recidivní trestné činnosti mladistvých. Aplikace tohoto nejkrajnějšího způsobu řešení delikvence mládeže v podobě VTOS by mělo být přijímáno jako „ultima ratio“, kdy se jiné prostředky a možnosti zacházení mají účinkem³⁴.

Program zacházení – nástroj reedukačního procesu

Výzkum kriminálního chování³⁵ a zejména provedené studie ke zjišťování účinnosti intervenčních programů ukázaly³⁶, že princip detekce komplexních rizikových faktorů jako takový k zajištění uspokojivých výsledků nestačí, resp. že stejné faktory mohou působit na různé respondenty (mladiství, dospělí) různým způsobem. V této souvislosti byl zaveden tzv. **princip responsivity**, který říká, že by výsledná intervence měla při své intenzitě a délce odpovídat míře a kvalitě **kriminogenních rizik a potřeb**, resp. ze statických (*static*) a dynamických (*dynamic*) faktorů³⁷.

³² A. Stan-kowski: *Nástin problematiky etopedie a sociální patologie...*

³³ J. Firstová: *Kriminalita mládeže jako etopedický problém*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.

³⁴ Problematika mladých je upravena zákonem o soudnictví ve věcech mládeže a stanoví, že tento druh opatření „lze mladistvému uložit pouze tehdy, jestliže s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použitá opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu tohoto zákona“ (§ 31 odst. 2 zákona o soudnictví).

³⁵ Srov. D.P. Farrington: *Implications of Criminal Career Research for the Prevention of Offending*. „Journal of Adolescence“ 1990, vol. 13; M.W. Lipsey: *What do We Learn from 400 Research Studies on the Effectiveness of Treatment with Juvenile Delinquents?* In: *What Works: Reducing Reoffending: Guidelines from Research and Practice*. Ed. J. McGuire. Chichester, UK: Wiley, 1995; P. Gendreau, C. Goggin: *Principles of Effective Correctional Programming*. „Forum Corrections Res.“ 1996, vol. 8.

³⁶ Srov. J. McGuire: *A Review of Effective Interventions for Reducing Aggression and Violence*. „Philosophical Transaction of the Royal Society Bulletin“ 2008; D.A. Andrews, J. Bonta: *The Psychology of Criminal Conduct*. 4th. ed. Cincinnati, OH: Lexis Nexis-Anderson Publishing Co., 2006.

³⁷ Obě skupiny jsou ke kriminálnímu chování v kauzálním vztahu, přičemž „statické faktory“ (např. věk v době spáchání prvního trestného činu, počet odsouzení, druh trestů, intenzita páchaní apod.) vycházejí z anamnézy, již se

Prostřednictvím tohoto procesu lze detekovat riziko újmy oběti, rizikové kriminogenní faktory (pravděpodobnost recidivy) a obsahuje zhodnocení responsivity odsouzeného (motivace, sebereflexe, schopnost učení). Primárním účelem analýzy je predikovat pravděpodobnost opakování trestné činnosti odsouzenými, resp. zajistit sběr dostatečného objemu informací o vězněné osobě, aby mohla být identifikována kriminogenní rizika a potřeby, se kterými se pracuje při následném odborném zacházení a na jejichž základě je sestavena odpovídající forma programu zacházení.

Procházková³⁸ definuje tento proces jako souhrn metod a postupů, které tvoří těžiště práce v převýchovných zařízeních (školských i vězeňských), jejichž cílem je resocializace, čili opětovné a úplné zapojení jedince do společnosti. Při užším pohledu můžeme o programu zacházení hovořit jako o komplexním souhrnu pracovních, vzdělávacích, speciálně výchovných (terapeutických) a zájmových aktivit s diferencovaným přístupem, vycházejícím z individuálních podmínek odsouzeného, jehož hlavním cílem je vytvoření předpokladů pro úspěšnou **reintegraci**³⁹. V Evropských vězeňských pravidlech (1996) je zacházení pojato jako obecný pojem, označující veškerá opatření (práci, vzdělávání, sportovní či zájmové aktivity, sebeobslužné činnosti, přípravu na propuštění z vězení a život po něm) přijatá pro uchování zdraví vězňů, jejich sebeúcty, k rozvíjení jejich osobního smyslu pro zodpovědnost, k podpoře postojů a dovedností, jež jim po návratu do společnosti zvýší pravděpodobnost, že povedou soběstačný život v rámci platných zákonů⁴⁰.

V případě **standardních programů zacházení** u mladých dospělých vězňů je odborné zacházení založeno na vzdělávacích a pracovních aktivitách, volnočasových činnostech, které jsou voleny tak, aby odpovídaly vývojovým potřebám mladistvých⁴¹, a důraz je kladen na sociální

udály a jsou neměnné, zatímco **dynamické faktory** (např. finanční situace, zaměstnání, postoje podporující kriminální chování, závislosti, rodinné vztahy a sociální okolí) jsou aktuální, přítomné a lze je ovlivňovat. Vedle toho spolupůsobí i další vlivy (jevy), u nichž byla empiricky prokázána určitá spojitost se spácháním trestného činu (např. nízké sebehodnocení, deprese, úzkost a strach), avšak nikoliv kauzální vztah.

³⁸ M. Procházková, M. Vítková: *Integrativní speciální pedagogika. Integrate školní a sociální*. Brno: Paido, 2004.

³⁹ Srov. J. Sochůrek: *Kapitoly z penologie II. díl*. Liberec: TU Liberec, 2007; S. Fischer: *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006.

⁴⁰ Zajímavou definici nabízí např. V. Mařádek (*Krise v krizi a její výskyt ve vězeňském prostředí*. „České vězeňství“ 1995, č. 1), který uvádí, že zacházením s vězni rozumíme všechno to, co s nimi ve vězeňských zařízeních děláme, abychom naplnili účel výkonu trestu, a přitom vězňům „neuškodili“.

⁴¹ Srov. § 82 ŘVTOS.

výcvik zaměřený na zvládnutí agresivního chování⁴². Neopstradatelnou doménou je dokončování či zvyšování kvalifikace, posilování hodnoty práce u odsouzeného, získávání pracovních návyků, které jsou nezbytně nutné pro následné uplatnění se na trhu práce. Cílem je mimo jiné zvyšování jejich kulturní a vzdělanostní úrovně, právního vědomí, osvojení si základních společenských zvyklostí, mravních norem a pozitivního formování jejich občanských postojů⁴³. Za hlavní charakteristický rys lze u této formy programů považovat **individuálnost a jedinečnost**. Aby se totiž vězněný jedinec po propuštění úspěšně adaptoval do společnosti (zvláště u dlouhotrvajících trestů), je nutné jej již v době, kterou tráví ve VTOS, dostatečně seznamovat se změnami, které ve společnosti probíhají, aby se nevracel jako člověk dezorientovaný, s vysokou pravděpodobností, že trestnou činnost zopakuje.

Speciálně výchovný program jako experiment

Povaha **speciálně výchovných programů** je proti standardizovaným programům založena na principu **kolektivního plnění**. Jedná se o účelově sestavený soubor skupinových, speciálně výchovných aktivit, který je určen pro cíleně vybranou skupinu vězněných osob, která se vyznačuje (převládajícím) dominantním **patologickým** rysem (např. pachatelé s trestnou činností se sexuální podtextem, odsouzení s poruchou chování způsobenou dlouhodobým užíváním omamných a psychotropních látek nebo alkoholu či odsouzení se sníženou mentální úrovní).

Pro potřeby výzkumu byla využita forma **experimentálně** sestaveného programu zacházení, s důrazem na **morálně-etické** hledisko, které lze u kategorie mladých dospělých detekovat jako významný rizikový faktor. Vycházel jsem právě z Mertonovy teze⁴⁴, který rozvíjí myšlenku reakcí na konflikt mezi hodnotami, který může vyústit v únik až rebelii, pro kterou je typické odmítání kulturních cílů společnosti. Běžně akceptovatelné prostředky k dosažení cílů jsou nahrazovány jinými, jsou aktivně využívány.

Uvedený program spočíval v **modifikaci psychosociálního výcviku** zaměřeného nejen na znalost společensky žádoucích norem chování, ale především na nácvik konkrétních dovedností při jednání a komunikaci s okolím, přičemž měl přispět k lepší orientaci v mezilidských vztazích. Cílem metody tzv. **společenské rehabilitace** bylo usměrnit značně deformované sociálně-společenské chování jednotlivců. Při sestavování

⁴² Např. trénink sebeovládání či způsoby uvolňování napětí.

⁴³ Srov. A. Fábry: *Penológia*. Bratislava: Eurokódex, s.r.o., 2009.

⁴⁴ R.K. Merton: *Studie ze sociologické teorie...*

programu jsem vycházel ze studie autora Slomka⁴⁵, který při hodnocení efektivity zacházení využil jako edukativní prostředek formu **simulačních her**, které vedou k dodržování pravidel, mají zásadní dopad na jednotlivé dispozice jedince, učí sebeovládání, včetně zvládnání afektivních projevů a výrazně stimulují motivační impulsy pro pěstování klíčových morálních vlastností⁴⁶.

Analýza reedukačního procesu prostřednictvím změn v hodnotovém žebříčku

Pro posouzení dopadů programů zacházení prostřednictvím změn životních hodnot v průběhu VTOS jsem byl inspirován autorem Parsonsem⁴⁷, který považuje **hodnotovou orientaci** za více či méně souvislý a stabilní systém hodnot (řád) regulující a usměrňující chování jednotlivce, který je charakteristický svou uspořádaností, vycházející z hodnotového vzorce jedince, sociální skupiny nebo společnosti.

Při koncipování výzkumného šetření jsem byl inspirován Brezinkou⁴⁸ a Švarcovou⁴⁹, kteří tvrdí, že hodnotová orientace charakterizuje **nejobecnější postoje, životní styl a morálku každého v dané společenské kultuře**. Z tohoto závěru lze usuzovat, že na základě projevených změn (pozitivních i negativních) v hodnotovém žebříčku lze predikovat dopad (vliv) dlouhodobého působení na jednotlivce, čímž programy zacházení ve výkonu trestu bezesporu jsou.

Sak⁵⁰ k tomuto uvádí: „Preference jednotlivých hodnot však nejsou rozloženy v souboru nahodile, bez vzájemných souvislostí mezi jednotlivými hodnotami“. Sak⁵¹ při tvorbě základních hodnotových orientací předpokládal, že hodnotový systém jedince, skupin či generací je vnitřně konzistentní, má svou systémovou logiku, vycházející z hodnotové orientace subjektu (Tabulka 1).

⁴⁵ Z. Slomka: *Speciální pedagogika - Etopedie*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta JČ univerzity, 2006.

⁴⁶ Významně jsem v tomto kontextu uplatňoval efekt *disinhibice*, při které se pomocí četného opakování určitého jevu vyvolává odpovídající změna v chování pozorovatelů a společně s tím se zvyšuje úroveň žádoucích reakcí na jednotlivě volené podněty.

⁴⁷ T. Parsons et al.: *The Social System*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1991.

⁴⁸ W. Brezinka: *Filozofické základy výchovy*. Praha: České katolické nakladatelství Zvon, 1996.

⁴⁹ E. Švarcová: *Etopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002.

⁵⁰ P. Sak: *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 78.

⁵¹ *Ibidem*.

Tabulka 1

Klasifikace hodnot a hodnotových orientací využitých ve výzkumu

Hodnotová orientace	Životní hodnota	Projev
Egoisticko-materialistická	majetek, plat, další příjmy, společenská prestiž, soukromé podnikání, úspěšnost v zaměstnání či jiné prostředky k získání majetku atd.	Nositelé této hodnotové orientace se chtějí prosadit, chtějí být v centru pozornosti, ale nechťejí pro společnost a pro druhé lidi nic přinést.
Profesně-rozvojová	vzdělání, rozvoj vlastní osobnosti, zajímavá práce, seberealizace z poznávání.	Nositelé této orientace mají tvořivý a aktivní přístup k životu. Seberozvíjení vlastní osobnosti, který je pro ně velice důležitý, spojují se svou prací.
Reprodukční	životní partner, rodina a děti, láska	Vyjadřuje zájem lidského rodu na svém zachování cestou biologické reprodukce. Znamená činnosti z hlediska lidského rodu životně důležité, zaměřené na rozmnožování a vytváření podmínek pro růst a socializaci dětí.
Globální	zdravé životní prostředí, mír, zdraví	Vyjadřuje zájmy celého lidského rodu, zdraví jako nejvyšší hodnota lidského jedince. Globální a reprodukční hodnotová orientace představují dvě stránky existence lidské civilizace.
Liberální	svoboda, demokracie, soukromé podnikání	Svoboda nejobecněji vyjadřuje podstatu liberální hodnotové orientace. Zbývající dvě hodnoty představují konkretizaci pro dvě oblasti života společnosti člověka, pro politický a ekonomický život. Spojení soukromého podnikání se svobodou a demokracií dává soukromému podnikání jiný obsah než u materiálně-egoistické hodnotové orientace, kde je podnikání spojeno s majetkem a příjmy.
Sociální	veřejně prospěšná práce, politická angažovanost, společenská prestiž, být užitečný druhým lidem	Jedince vede k překračování sebe sama, k interakcím a vztahům k druhým individuí, primárním sociálním skupinám a k lidským pospolitostem. „Být užitečný druhým lidem“ představuje intimní rovinu vztahu člověka k člověku, „veřejně prospěšná práce“ koresponduje s komunální rovinou a „politická angažovanost“ směřuje k obecné rovině politického systému.
Hédonistická	koníčky a zájmy, přátelství, láska	Hédonistická orientace je alternativou k orientacím na rodinu, společnost, hromadění majetku i profesi. Významnou součástí orientace jsou mezilidské vztahy, ovšem vztahy, které jedince nesvazují.

Zdroj: Autor dle Sakovy koncepce. P. Sak: *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000.

Metodologický rámec výzkumu

Primárním cílem bylo prostřednictvím zaznamenaného posunu životních hodnot posoudit, zda **speciálně výchovný program (experimentálně sestavený)** významněji ovlivňuje **resocializaci** a následnou **reintegraci** vězňů do společnosti, než běžně užívané standardní (individuální) programy. Jak uvádí Merton⁵², cílů u jedince lze dosáhnout konformním způsobem, kdy se jedinci sladí s kulturními cíli, a to s použitím legitimních prostředků.

K dosažení tohoto cíle sloužily tři otázky, při jejichž zodpovězení jsem získal náhled na dopady realizovaných programů zacházení na jedince, kteří se do jejich plnění zapojili.

1. Projeví se změny v hierarchii hodnot u jednotlivých zkoumaných skupin?
2. Lze považovat rozdíly mezi dosaženými výsledky u kontrolní skupiny a modifikované skupiny za výrazné?
3. Bude u skupiny odsouzených, zapojených do speciálního programu, celkové průměrné pořadí důležitosti analyzovaných hodnot vyšší než u skupiny kontrolní?

Za hlavní výzkumný nástroj byl využit **dotazník vlastní konstrukce**, koncipovaný z otázek týkajících se běžných oblastí života (např. rodinné prostředí, dětství, partnerské vztahy, kariéra či budoucnost atd.) a korespondující se Sakovou klasifikací⁵³, s důrazem na vliv vězeňského prostředí na respondenta, který vycházel z posouzení tzv. míry důležitosti, tedy sestavením hodnoty, již v životě považuje za nejdůležitější, na první pozici až po životní hodnoty nejméně důležité, které na škále zaujímaly nejnížší postavení⁵⁴. Prostřednictvím tzv. hodnoty (koeficientu) průměrného pořadí důležitosti (číslicí 1-5) měli respondenti vyjádřit důležitost své odpovědi u otázek, vztahujících se na jednotlivé životní hodnoty v předložené škále. Podobně jako Kraus⁵⁵ vycházím z premisy, že hodnotový systém celé společnosti je reflexí samotné mládeže, neboť právě mládež tvoří aktivní subjekt, který přebírá jednotlivé hodnoty diferencovaně, a tak zpětně přebírá hodnotový systém společnosti. Dle Krause⁵⁶ dnešní mládež odmítá hodnoty předchozí společnosti, nechce ovlivňovat společenské procesy a více preferuje své soukromí

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Srov. G. Dobrotka: *Prognostická kritéria recidivy*. „Socialistická zákonost“ 2004, vol. 9.

⁵⁵ B. Kraus, V. Poláčková: *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001.

⁵⁶ Ibidem.

a soukromé ambice⁵⁷. Tím se potvrzuje, že životní způsob je určován osvojenými hodnotovými orientacemi a v případě patologie hodnocení předpokládáme existenci odlišnosti od standardů hodnot (norem) společnosti. Cakirpaloglu⁵⁸ pak dodává, že změna hodnot jedince má vliv na celkovou změnu osobnosti, což může být výsledkem působení **procesu opakované socializace**. Dochází tím k úplnému nahrazení jednoho žebříčku hodnot za jiný, následkem cílevědomého zásahu daného jedince do zavedeného systému hodnot (např. vzděláním, výchovou, změnou sociálního postavení, atd.).

Charakteristika výzkumného souboru

Z celkového počtu odsouzených zařazených do VTOS ve věznicí byli prostřednictvím elektronického informačního systému vybráni odsouzení dle věku 18–26 let, kategorie tzv. mladých dospělých odsouzených. Při výběru nebyl brán ohled na zařazení v rámci vnější diferenciaci odsouzených⁵⁹. Z elektronického informačního systému byl proveden výběr 287 odsouzených z kategorie **mladých dospělých** z celkového počtu 560 (100%) vězňů, dle délky trestu více jak 2 roky⁶⁰. Po oslovení vybrané skupiny byly 254 respondentům hromadně rozdány (rozeslány) dotazníky, na základě jejichž výsledků byla sestavena **primární škála** životních hodnot, kterou vytvořila základní skupina respondentů (45,3%)⁶¹. Po oslovení všech dotazovaných základní skupiny, tedy 254 respondentů, si 118 (46,4 %) z nich zvolilo nově navržený **speciálně výchovný program** (modifikovaná skupina) a 136 (53,3%) vězňů pracovalo v některém ze **standardních programů** zacházení (kontrolní skupina)⁶². Rozdíl mezi původním počtem 136 a reálným stavem 116 respondentů tvořili odsouzení přemístění do jiných věznic, propuštění na svobodu nebo participanti, kteří dodatečně odmítli spolupráci na výzkumu. Obdobně byly stejné dotazníky předány ke zpracování skupině respondentů, kteří

⁵⁷ Srov. P. Hartl, H. Hartlová: *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000; J. Průcha, E. Walterová, J. Mareš: *Pedagogický slovník*. 6. akt. vyd. Praha: Portál, 2009.

⁵⁸ P. Cakirpaloglu: *Psychologie hodnot*. Praha: Votobia, 2004.

⁵⁹ Ustanovení § 8 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších novel.

⁶⁰ Kritérium dvou let bylo zvoleno z důvodu časové náročnosti výzkumu.

⁶¹ Rozdíl mezi vybranou skupinou respondentů 287 (51,3%) a počtem realizovaných dotazníků tvořili odsouzení, kteří aktuálně odmítli spolupráci na výzkumném projektu.

⁶² Odsouzení, kteří si zvolili návrh speciálně výchovného programu, prošli v průběhu této fáze navrženým programem postupně v pěti na sobě nezávislých skupinách.

po dobu jednoho roku pracovali v nezávislých skupinách na navrženém, speciálně výchovném programu. Původní skupina 118 respondentů byla také snížena na 106, kdy pokles původního stavu způsobilo přemístění odsouzených do jiné věznice a propuštění do civilního života. Po provedeném sběru dat byly komparovány nové pozice hodnot u jednotlivých skupin a byla zhodnocena významnost zjištěného rozdílu.

Vyhodnocení výsledků výzkumu

Analýzou dat získaných výzkumem lze odpovědět na tři otázky, kterými byl posuzován vliv realizovaných programů zacházení (standardní a speciálně výchovné) na odsouzené, s důrazem na zachycení rozdílné míry dopadu na jedince.

První výzkumnou otázku, zda se projeví změny v hierarchii hodnot u jednotlivých zkoumaných skupin, nelze potvrdit. Jednoznačně lze říci, že obě zkoumané alternativy programů realizovaných u odsouzených mají vliv na změnu postojů k životním hodnotám, jejichž vlivem došlo k výrazným posunům hodnot ve škále (Tabulka 2).

Tabulka 2

Srovnání posunu hodnot mezi skupinami

P.č.	Základní skupina	Kontrolní skupina	Modifikační skupina
1.	Zdraví	Život	Život
2.	Rodina a děti	Zdraví	Zdraví
3.	Láska	Láska	Rodina a děti
4.	Partner	Partner	Partner
5.	Život	Svoboda	Vzdělání
6.	Přátelé	Rodina a děti	Svoboda
7.	Pravda	Přátelé	Láska
8.	Svoboda	Pravda	Přátelé
9.	Peníze	Vzdělání	Pravda
10.	Vzdělání	Práce	Práce
11.	Životní prostředí	Majetek	Majetek
12.	Práce	Peníze	Peníze
13.	Majetek	Práce pro druhé	Pracovní úspěchy
14.	Podnikání	Životní prostředí	Podnikání
15.	Pracovní úspěchy	Pracovní úspěchy	Práce pro druhé
16.	Práce pro druhé	Podnikání	Životní prostředí

Zdroj: Vlastní práce dle získaných údajů z výzkumu.

Hodnota „Zdraví“ se přesunula u obou skupin z původní pozice 1 na pozici 2, avšak s minimálním rozdílem, který lze přisuzovat konfliktnímu významu s pojmem „Život“. Tato preference je výrazem uvědomění si, že zdraví je předpokladem všech dalších aktivit a základního životního pocitu spokojenosti. Na této hodnotě lze však dokumentovat, že hodnota jedince a její přenos do jeho chování nejsou přímočaré. Navzdory dominantní pozici hodnoty zdraví u mládeže, ale i celkově v populaci, jedná značná část lidí přímo v rozporu s touto hodnotou. Nejvíce patrné to je v případě značně rozšířeného nikotinismu, alkoholismu a nyní již i při konzumaci drog. Hodnota „Rodina a děti“ se přesunula z pozice 2 na pozici 6. Tento posun je možné hodnotit jako výrazný, směrem na nižší postavení. „Láska“ na původní pozici 3 změnila postavení pouze u skupiny modifikační, směrem dolů na pozici 7. Uvedený pojem charakterizuje hodnoty citově-abstraktní, takže lze říci, že u této skupiny došlo ke snaze dát přednost pragmatickým hodnotám významným pro lidský život. „Partner“ je první hodnotou, která zůstala i po vlivu obou alternativ programu beze změny svého původního postavení. Zachovala se na čtvrté pozici. Pojem „Život“ prodělal zcela zásadní a výrazný posun směrem k prioritnímu postavení. Tento posun je výrazný především díky původnímu slabému postavení v hierarchii, kdy dle výsledků základní skupiny získal postavení na 5. místě, což dalo jasný signál k budoucímu posunu. „Přátelé“ představují pro běžnou populaci pro zásadní život nevýznamnou hodnotu, v prostředí, ve kterém výzkum probíhal, je však pojmem výrazným. Toto však samotné výsledky nepotvrdily, neboť se postavení této definované hodnoty mění „nevýrazným rozdílem“, ale opačným směrem, než by se dalo předpokládat. Posun nastal směrem dolů, a to z 6. místa na místo 7. a 8. Životní hodnota „Pravda“ má v rámci vězeňské subkultury také význam specifický, neboť tento pojem u zkoumaných skupin působil značně bezvýznamně. Mnoho trestných činů odsouzených je založeno právě na potírání „Pravdy“ samotné. Při vyhodnocení hodnoty „Pravda“ lze získat signály nápravy či jejího opaku. V této fázi se obě alternativy programu jeví jako nositelé negativního vlivu, neboť postavení této hodnoty se mění také sestupně. Z pořadí 7. sestupuje na místo 8. a následně 9. Pojem „Svoboda“ lze chápat v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody jako zásadní a lze ji považovat za měřítko posunu pozitivního vlivu u respondentů výzkumu. Postavení této hodnoty se mění poměrně „výrazně“, resp. proti původnímu postavení na pozici 8 dochází k posunu směrem k prioritnímu postavení, a to o 4 stupně u kontrolní skupiny a o 3 stupně u skupiny modifikační. Posun lze u obou skupin vyhodnotit jako výrazný a především jako pozitivní. „Peníze“ lze zahrnout do skupiny hodnot materiálních, jejichž posun se předpokládá směrem dolů vzhledem k významu důležitosti v lidském životě. Zkoumané postavení se v této oblasti mění z pozice

9 skutečně směrem dolů, na pozici s menší významností, tedy na pozici 12 u obou skupin respondentů podrobených výzkumu. „Vzdělání“ je podle mého názoru další skupinou pojmů charakterizující pozitivní vliv zacházení s klienty. Posun se předpokládal směrem k prioritnímu postavení, k čemuž také došlo. Tato životní hodnota naznačila posun výrazný, z pozice desáté se očekávaným směrem změnila na pozici devátou u skupiny kontrolní a na pozici 5 u skupiny modifikační. Tento posun, především u skupiny odsouzených zapojených do speciálního programu, lze hodnotit jako „velmi výrazný“. Hodnota „Životní prostředí“ je hned u skupiny základní, dle mého názoru na překvapivé, jedenácté pozici, především vzhledem k povaze hodnot, které se umístily na nižších místech. Předpoklad posunu byl tedy směrem dolů, na konec následných hierarchií. Tato změna se skutečně potvrzuje, u skupiny kontrolní na čtrnácté pozici a u skupiny modifikační až na místo šestnácté, tedy poslední ve zkoumané hierarchii. „Práci“ lze zařadit do skupiny abstraktních hodnot, určitě ne prioritních. Předpokladem proti původnímu postavení byl nevýrazný posun. Výsledky tuto teorii potvrzují, posun nastal směrem nahoru, avšak pouze o dvě místa. U postavení hodnoty „Majetek“ na původním 13. místě, což se ihned v počátku jeví jako dosti nízké, jsem předpokládal posun směrem nahoru, podobně jako Sak⁶³, podle kterého mládež na význam majetku nahlíží značně diferencovaně, neboť je výrazem vzoru konvenčního životního stylu, kdy je majetek či finanční zázemí symbolem společenské prestiže, která dle mladých vede k získání vlivu nad sociálním okolím, vlastně i k získání sebeúcty a vyššího sebehodnocení. Sakovy závěry potvrdily i výsledky tohoto výzkumu, neboť nastal posun směrem k prioritám, pouze však o dvě místa v žebříčku. Hodnota „Podnikání“ je hodnotou zcela abstraktní, společenskou, jak v podvědomí společnosti, tak subkultury odsouzených. Je blízce spojená s hodnotou „Peníze“, tudíž bylo možné předpokládat podobný posun jako u uvedené hodnoty. Posun se skutečně potvrdil i zde, nastal směrem dolů, u skupiny kontrolní na místo šestnácté a u skupiny modifikační kopíroval pozici původní, tedy pozici skupiny základní. Další zcela abstraktní hodnotou je pojem „Pracovní úspěchy“, dle mého názoru ve společnosti zkoumaných respondentů téměř neznámý. Posun skutečně nenastal u skupiny kontrolní, překvapivě však došlo k posunu u skupiny modifikační, z patnácté pozice na třináctou. Změnu však nelze charakterizovat jako výraznou. „Práce pro druhé“ je hodnotou abstraktní, posun jsem předpokládal jen velmi nepatrný. Výsledky hovoří naopak o posunu výrazném, z šestnácté pozice se tato hodnota shodně dostala na třináctou pozici.

⁶³ P. Sak, K. Saková: *Mládež na křižovatce*. 1. vyd. Praha: Svoboda servis, 2004.

Výsledná sumarizace výsledků tak ukazuje, že nejvýraznějším posunem prošla hodnota „Vzdělání“, a to o 5 míst směrem „nahoru“. Hodnota „Životní prostředí“ zaznamenala stejně velký posun, avšak **opačným** směrem, a pouze jediná hodnota „Partner“ si v průběhu výzkumu zachovala u všech zkoumaných skupin **stejně postavení**. To v případě respondentů, kteří spadají do modifikační skupiny „Život“ (Tabulka 3).

Vyhodnocení výzkumné otázky, zda je možné považovat rozdíly mezi dosaženými výsledky u kontrolní skupiny a modifikační skupiny za výrazné, dokládají, že lze spatřovat „výrazné posuny“ u jednotlivých skupin, avšak velmi obdobné, a proto nelze s daným tvrzením souhlasit.

Tabulka 3

Komparace míry posunu hodnot v žebříčku zkoumaných skupin

P.č.	Z - základní skupina		K - kontrolní skupina		M - modifikační skupina	
	koeficient	konečné pořadí	koeficient	konečné pořadí	koeficient	konečné pořadí
1.	1,00	zdraví	1,00	život	1,75	život
2.	2,00	rodina a děti	2,50	zdraví	2,00	zdraví
3.	3,00	láska	3,00	láska	3,00	rodina a děti
4.	4,50	partner	3,75	partner	4,75	partner
5.	5,75	život	5,50	svoboda	6,75	vzdělání
6.	6,75	přátelé	6,50	rodina a děti	7,25	svoboda
7.	6,75	pravda	6,75	přátelé	7,25	láska
8.	7,25	svoboda	8,00	pravda	8,00	přátelé
9.	10,50	vzdělání	9,00	vzdělání	8,75	pravda
10.	10,75	peníze	10,25	práce	9,75	práce
11.	11,25	majetek	11,25	majetek	10,75	majetek
12.	11,25	práce	11,25	peníze	10,75	peníze
13.	11,50	životní prostředí	12,75	práce pro druhé	13,50	pracovní úspěchy
14.	13,75	podnikání	14,00	životní prostředí	13,75	podnikání
15.	14,00	pracovní úspěchy	14,50	pracovní úspěchy	14,00	práce pro druhé
16.	16,00	práce pro druhé	16,00	podnikání	14,25	životní prostředí

Zdroj: Vlastní práce dle získaných údajů z výzkumu.

V **kontrolní** skupině došlo u šesti pojmů k posunu směrem **nahoru** („Život“, „Svoboda“, „Vzdělání“, „Práce“, „Majetek“ a „Práce pro druhé“) a u sedmi hodnot směrem **dolů** („Zdraví“, „Rodina a děti“, „Přátelé“, „Pravda“, „Peníze“, „Životní prostředí“, „Podnikání“). U tří životních hodnot („Láska“, „Partner“, „Pracovní úspěchy“) k **posunu nedošlo** a zůstaly na svém původním postavení. V **modifikační** skupině pak bylo provedeno stejné početní srovnání, jehož výsledkem bylo, že sedm hodnot („Život“, „Vzdělání“, „Svoboda“, „Práce“, „Majetek“, „Pracovní úspěchy“ a „Práce pro druhé“) této skupiny doznalo posunu **směrem nahoru** a současně

sedm hodnot („Zdraví“, „Rodina a děti“, „Láska“, „Přátelé“, „Pravda“, „Peníze“ a „Životní prostředí“) se posunulo **směrem dolů**. Pouze dva pojmy („Partner“ a „Podnikání“) zůstaly na svém stejném, **původním postavení**. Změna pozice u třinácti hodnot první skupiny a čtrnácti hodnot u druhé skupiny dokládá, že skutečně dosažené rozdíly ve změnách pozic jsou jen **velmi nepatrné**.

Třetí výzkumná otázka, zda bude u skupiny odsouzených zapojených do speciálního programu průměrné pořadí důležitosti vyšší, než u skupiny kontrolní, vykazuje vyšší koeficient, než u skupiny modifikační (viz Tabulka 4).

Tabulka 4

Komparace koeficientů průměrného pořadí důležitosti (Pdp)

Pč.	Pdp - kontrolní (Sk)	Pdp - modifikační (Sk)
1.	5,00	4,92
2.	4,68	4,52
3.	4,58	3,74
4.	4,57	4,69
5.	2,91	3,65
6.	4,34	3,43
7.	4,08	3,82
8.	4,41	4,12
9.	3,75	2,61
10.	3,82	3,23
11.	3,08	4,21
12.	4,41	4,48
13.	3,66	2,55
14.	3,56	2,85
15.	2,58	2,47
16.	3,41	3,86
Celkem	3,927	3,696

Zdroj: Vlastní práce dle získaných údajů z výzkumu.

Pro podrobnou analýzu si je vhodné povšimnout mezních hodnot důležitosti bez rozdílu kvalitativní povahy hodnoty. U první skupiny je nejnižším pořadím důležitosti 2,58 a u skupiny druhé 2,47. Jak je vidět z výsledného postavení, nejedná se o výrazný rozdíl, zajímavé jsou však odpovídající životní hodnoty. V prvním případě se jedná o „Pracovní úspěchy“, v druhém se jedná o „Práci pro druhé“. Naopak nejvyšší hodnotou je „Život“, a to v obou případech, u kontrolní skupiny to však je 5,00 a u modifikační skupiny 4,92. Hlubší rozbor uvedených výsledků ukazuje, že hodnoty modifikační skupiny skutečně **nejsou vyšší než u kontrolní skupiny**. Jak je vidět, jedná se pouze o šest hodnot, kde re-

spondenti modifikační skupiny dané tvrzení ohodnotili vyšší číslicí na škále. Rozdíl výsledného pořadí důležitosti u obou zkoumaných skupin je poměrně výrazný a činí 0,23 bodu (12%) ve prospěch kontrolní skupiny. Znamená to, že respondenti, kteří pracovali ve standardním programu zacházení, kladli větší důraz na kladené otázky u jednotlivých životních hodnot. Na škále důležitosti tedy volili vyšší známky a tím více zdůrazňovali pravdivost daných tvrzení. Vzhledem k tomu, že tato tvrzení byla zpracována tak, aby volili nejvyšší hodnoty důležitosti, je tento výsledek důkazem **menšího vlivu speciálně výchovného programu na změnu hodnot v životních žebříčcích odsouzených.**

Interpretace výsledků výzkumu

Při vyhodnocení hodnot dle Sakovy struktury hodnotových orientací je možné identifikovat, že nejvýše preferované jsou hodnoty, které řadíme do **reprodukční orientace**, ve které je primární hodnotou „Život“, „Zdraví“, „Rodina a děti“ či „Láska“. Odpovídá to také závěrům Krause⁶⁴, který z hlediska socializačního procesu zdůrazňuje primární a sekundární funkce rodiny, které musí plnit. Cheng⁶⁵ řeší nejen význam samotné rodiny, ale zdůrazňuje kvalitu **rodičovského dohledu** jako velmi významného faktoru při vzniku delikvence. S touto tezí lze, vzhledem k dosaženým výsledkům, také zásadně souhlasit. V současné době se často konstatuje, že mladí lidé jsou pragmatičtí, individualisticky orientovaní a jsou inspirováni pseudohodnotami. Paradoxně ale výsledky o preferenci takových hodnot uvedenému tvrzení nenasvědčují, protože se ukázaly výrazné prvky snahy po harmonickém životě, založeném na rodině a dobrých mezilidských vztazích⁶⁶, společně se zdravím, rodinným bezpečím či láskou v rodině. Závěry korespondují s autorkou Klčovanskou⁶⁷, která potvrzuje, že se u mládeže nejvíce prosazují allocentrické hodnoty (štěstí, rodinný život, vzájemná láska), na které až následně navazují materiální hodnoty (hodně peněz, zabezpečujících rodinný standard).

⁶⁴ B. Kraus, V. Poláčková: *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001.

⁶⁵ T. Cheng: *Impact of Family Stability on Children's Delinquency: An Implication for Family Preservation*. „Journal of Family Social Work“ 2004, vol. 8 issue 1. (On-line). K dispozici na EBSOhost. [12.04.2010].

⁶⁶ Srov. L. Spišiak, J. Spišiaková: *Hodnotový svět našich stredoškolačkov*. „Učiteľské noviny“ 1993, roč. 43, č. 19.

⁶⁷ E. Klčovanská: *Význam hodnôt vo vzťahu k štruktúre osobnosti*. In: *Člověk v centre psychologického skúmania a starostlivosti*. [Acta Psychologica Tyrnaviensia. Č. 5]. Trnava, Towarzystwo Słowaków w Polsce – FF TU, 2001.

Respondenti kontrolní skupiny následně navazují na hodnoty **egoistické** a respondenti modifikační skupiny pak na **profesně-rozvojové** hodnoty. Vnímání těchto hodnot na předních místech v hodnotových škálách potvrzuje prioritu sebe samého, vlastní zájmy a utváření vlastního světa⁶⁸. U respondentů, kteří byli podrobena specializovanému programu, lze identifikovat výrazný vliv vzdělávacích aktivit, kterou lze spatřovat ve vysoké snaze po poznání. Toto zjištění odpovídá i závěrům Sakové a Saka⁶⁹, kteří uvádějí, že životní filosofie mladých pachatelů vychází z priorit, jako je materiální zajištění dosažené nejjednodušší cestou, mít dostatek času, využít vzniklých příležitostí k zábavě a nepřipouštět si příliš mnoho problémů, což koresponduje s Mertonovou snahou po rebelii a vzdoru. Bohužel jsou toto zdroje motivace, které nedávají záruku pozitivního mravního a osobnostního vývoje této generace. Podle Mertona⁷⁰ je právě tento syndrom omezených reálných příležitostí pachatelů modelem, který vyvolává deviantní chování.

Třetí kombinace hodnotového zaměření se vyznačuje typickou **liberální** hodnotovou orientací u kontrolní skupiny a **hédonisticky** nasměrovanými hodnotami u skupiny modifikační. Klesá význam odpovědnosti za druhé, současně klesá význam zdokonalování sebe sama. Trvale roste význam majetku a náplně volného času podle zájmů a koníčků, klesá význam **být užitečný druhým lidem**, ale také význam míru, životního prostředí a veřejně prospěšné činnosti. Klesá vnímání demokracie jakožto důsledek zkušeností s naším politickým systémem, politickou kulturou a pozicí občana v tomto systému. Vnitřní svět je ochuzován (ideje, myšlenky, transcendentní dimenze) a tato chudoba je jedním z důvodů rostoucího zájmu o drogy. Z výzkumů vyplývají jasné trendy, že mladí lidé stále více negativně vnímají politiku a občanskou angažovanost. Alarmující je především trend volající po uplatnění „**silnější ruky**“ na úkor demokratických principů.

Další kategorií jsou hodnoty **sociální** orientace u respondentů kontrolní skupiny a **egoisticko-materialistické** u skupiny modifikované, které se na dalších pozicích u obou skupin mění, což dokládá v podstatě obdobné vnímání hodnot u těchto skupin. Nejvýznamněji je vnímána společenská prestiž a různé prostředky k získávání majetku. Tento postoj je nutné chápat v souvislosti s nástupem postmoralistického klimatu⁷¹, který se vyznačuje nahrazováním povinností, odříkání, sebezapření a individuálními právy na autonomii touhy, štěstí či blahobytu,

⁶⁸ Srov. R.K. Merton: *Studie ze sociologické teorie...*; M. H r č k a: *Sociální deviace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001.

⁶⁹ P. S a k, K. S a k o v á: *MLÁDEŽ NA KŘÍŽOVATCE...*

⁷⁰ R.K. Merton: *Studie ze sociologické teorie...*

⁷¹ Srov. G. L i p o v e t s k ý: *Soumrak povinnosti*. Praha: Prostor, 1999.

a který staví svoji věrohodnost jen na bezbolestných normách etického života. Hodnoty u mladé generace poukazují na růst významu ekonomické prosperity⁷², kariéry jako prostředku k získání majetku, materiálních hodnot a smyslového života. Na druhé straně klesá význam kvality života v konkurenci se smyslovým životem a materiálními hodnotami.

Shodné výsledky vykazují i hodnoty na poslední pozici ve zkoumané hierarchii, které jsou stejné u skupiny kontrolní a modifikační. Představují ji hodnoty **globálně** zaměřené, což odpovídá Krausovým závěrům⁷³, který tvrdí, že dnešní mládež je spíše globálně zaměřena, odmítá hodnoty předchozí společnosti, nechce ovlivňovat společenské procesy a více preferuje své soukromí, což má vliv na stále se snižující věkovou hranici pachatelů trestné činnosti, nárůst brutality a agresivity.

Závěr

Výsledky výzkumu ukázaly specifika současného zacházení s mladými odsouzenými, resp. odhalily vliv realizovaných programů na **hodnotový systém mladých dospělých** odsouzených.

Díky komparaci **standardizovaných** (individuálních) programů a alternativy **speciálně výchovného programu** je možné oponovat úvahám o vyšším vlivu skupinových (kolektivních) forem zacházení na resocializaci u cílových skupin jedinců. Tuto myšlenku sice nelze považovat přímo za mylnou, ale uvedená analýza ukázala, že ji v podmínkách VTOS rozhodně nelze hodnotit jako **převratnou**. Výsledky hovoří o **minimálním** vlivu (efektu) skupinových programů na jednice v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody, kteří upřednostňují koncepci individuálně sestavených programů tak, aby řešily hlavní primární rizikové (patologické) oblasti jejich osobnosti.

Za významné považují zjištění, které hodnoty nejvíce ovlivňují jejich životní hodnoty⁷⁴. Je evidentní, že konkrétní hodnoty přímo nepřiznávají, mnohdy se zdá, že ani žádné nemají.

⁷² Srov. P. S a k: *Proměny české mládeže...*; T. H l o u š k a: *Účast mladých lidí na politickém a společenském životě*. Praha: NIDM MŠMT, 2006; V. P e t r á č k o v á, J. K r a u s: *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995.

⁷³ B. K r a u s, V. P o l á č k o v á: *Člověk, prostředí, výchova...*

⁷⁴ Biologické (základní) hodnoty byly vždy na vyšším postavení v hierarchii, obdobně jako u běžné populace. Významné rozdíly byly zachyceny v oblastech, které charakterizují postavení ve společnosti, majetkové poměry, vztah k práci a ke své rodině. Relativně abstraktní hodnoty pak zaujímaly poslední místa v hierarchii, což je způsobeno zřejmě konzumní náladou vězeňské subkultury.

I když české vězeňství udělalo první významný krok ke zvýšení efektivity realizovaných programů tím, že zavedlo do praxe souhrnnou analýzu rizik a potřeb odsouzených, která umí nabídnout zpracovatelům programů dostatek informací pro jejich efektivní zpracování, je nutné celý proces zkoordinovat i s řešením **vnější a vnitřní diference** vězňených osob, která zahrnuje dělení vězňených osob podle míry recidivy, pracovní využitelnosti či formy a typu nařízeného ústavního léčení⁷⁵.

Podobně jako soustavné zvyšování kvalifikace odborného personálu na poli analýzy rizik a potřeb odsouzených a v návaznosti také na tvorbu programů je efektivním krokem zřízení odborné skupiny (instituce)⁷⁶ složené ze specialistů z přímé praxe a badatelů z řad akademické obce, s cílem permanentně vyhodnocovat kvalitu diagnostických metod a reedukačního procesu. Pouze erudovaně prováděné vyhodnocení kontinuity a komplexnosti celého reedukačního procesu může nabídnout nejvyšší stupeň validity všech realizovaných programů.

Literatura

- Andrews D.A., Bonta J.: *The Psychology of Criminal Conduct*. 4th ed. Cincinnati, OH: Lexis Nexis-Anderson Publishing Co., 2006.
- Bartoňová M., Vítková M.: *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. V. Brno: Masarykova univerzita, 2011.
- Bridges G., Desmond S.: *Deviance Theories*. In: *Encyclopedia of Sociology*. Eds. E. Borgatta, R. Montgomeryová. New York: Macmillan, 2000.
- Brezinka W.: *Filozofické základy výchovy*. Praha: České katolické nakladatelství Zvon, 1996.
- Cakirpaloglu P.: *Psychologie hodnot*. Praha: Votobia, 2004.

⁷⁵ „Odděleně se umísťují muži od odsouzených žen, odsouzení s infekčním onemocněním nebo u nichž je podezření na infekční onemocnění a dále zpravidla odsouzení: mladiství od dospělých, recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé, odsouzení za úmyslné trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti, trvale pracovní nezařaditelní, s duševními poruchami, poruchami chování, s uloženým ochranným léčením, v zabezpečovací detenci a velmi nebezpeční vězňi“ (ustanovení § 7 ZVTOS).

⁷⁶ Tuto myšlenku v minulosti naplňoval Výzkumný ústav penologický, který se ve spolupráci s Výzkumným ústavem kriminologickým zabýval komplexní problematikou zacházení s odsouzenými, řešením otázek recidivity a vývojem kriminality v České republice. Ústav musel být jako „neefektivní vědecké pracoviště“ zrušen.

- Cheng T.: *Impact of Family Stability on Children's Delinquency: An Implication for Family Preservation*. „Journal of Family Social Work“ 2004, vol. 8 issue 1. (On-line). K dispozici na EBSOhost. [12.04.2010].
- Children in Residential Care: Critical Issues in Treatment*. Eds. Ch.E. Schaffer, A.J. Swanson. New York: Van Nostrand Reinhold, 1993.
- Clinard M., Meier R.: *Sociology of Deviant Behavior*. Belmont: Wadsworth-Thompson, 2008.
- Černíková V.: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.
- Dirga L., Hasmanová Marhánková J.: *Nejasné vztahy moci – vězení očima českých dozorců*. „Sociologicky časopis/Czech Sociological Review“ 2014, vol. 50, no. 1.
- Dobrotka G.: *Prognostická kritéria recidivy*. „Socialistická zákonnost“ 2004, vol. 9.
- Edwards A., Alle Ch.: *Values Clarification Used as Intervention for Urban, Delinquent, Pregnant Adolescents and Young Mothers*. „Journal of Human Behavior in the Social Environment“ 2008, vol. 18, issue 1. (On-line). K dispozici na EBSCOhost [13.04.2010].
- Fábry A.: *Penológia*. Bratislava: Eurokódex, s.r.o., 2009.
- Farrington D.P.: *Implications of Criminal Career Research for the Prevention of Offending*. „Journal of Adolescence“ 1990, vol. 13.
- Firstová J.: *Kriminalita mládeže jako etopedický problém*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.
- Firstová J.: *Zabezpečovací detence pro ochranu společnosti*. „České vězeňství“ 2008, č. 2.
- Fischer S.: *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006.
- Gendreau P., Goggin C.: *Principles of Effective Correctional Programming*. „Forum Corrections Res.“ 1996, vol. 8.
- Hartl P., Hartlová H.: *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.
- Hlouška T.: *Účast mladých lidí na politickém a společenském životě*. Praha: NIDM MŠMT, 2006.
- Hrčka M.: *Sociální deviace*. 1. Vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001.
- Jandourek J.: *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001.
- Klčovánská E.: *Význam hodnot vo vztahu k štruktúre osobnosti*. In: *Člověk v centre psychologického skúmania a starostlivosti*. „Acta Psychologica Tyrnaviensia“ 2001, vol. 5.
- Kraus B., Poláčková V.: *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001.
- Labáth V.: *Residenční starostlivost*. Bratislava: Občanske združenie Sociálna práca, 2001.
- Lipovetský G.: *Soumrak povinnosti*. Praha: Prostor, 1999.

- Lipsey M.W.: *What do We Learn from 400 Research Studies on the Effectiveness of Treatment with Juvenile Delinquents?* In: *What Works: Reducing Reoffending: Guidelines from Research and Practice*. Ed. J. McGuire. Chichester, UK: Wiley, 1995.
- Marešová A.: *K diskuzi o snížení věkové hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých*. „Trestní právo“ 1997, roč. 2, č. 1.
- Mařádek V.: „Krise v krizi“ a její výskyt ve vězeňském prostředí. „České vězeňství“ 1995, č. 1.
- Matoušek O.: *Potřebujete psychoterapii?* 2. roz. a upravené vyd. Praha: Portál, 1999.
- McGuire J.: *A Review of Effective Interventions for Reducing Aggression and Violence*. „Philosophical Transaction of the Royal Society Bulletin“ 2008.
- McGuire J.: *What Works in Reducing Criminality. Reducing Criminality – Partnerships and Best Practices*. Referát na konferenci Australian Institute of Criminology. 2000.
- Merton R.K.: *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000.
- Messner S., Rosenfeld R.: *Crime and the American Dream*. Belmont: Wadsworth, 2007.
- Munková G.: *Sociální deviace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – nakladatelství Karolinum, 2001.
- Murray J.P.: *Children and Television Violence*. „The Kansas Journal of Law and Public Policy“ 1995, Spring.
- Nedbálková K.: *Spoutaná Rozkoš: (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006.
- Parsons T. et al.: *The Social System*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1991.
- Petersilia J.: *When Prisoners Come Home: Parole and Prisoner Reentry*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Petračková V., Kraus J.: *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995.
- Procházková M., Vítková M.: *Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a sociální*. Brno: Paido, 2004.
- Průcha J., Walterová E., Mareš J.: *Pedagogický slovník*. 6. akt. vyd. Praha: Portál, 2009.
- Řehan V., Cakirpaloglu P.: *Sociální status a hodnotová orientace mladé generace*. „Československá psychologie“ 2000, roč. 44, č. 3.
- Sak P.: *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000.
- Sak P., Saková K.: *Mládež na křižovatce*. 1. vyd. Praha: Svoboda servis, 2004.

- Siegel L., Senna J.: *Juvenile Delinquency: Theory, Practice and Law*. St. Paul: West, 1988.
- Slo mek Z.: *Speciální pedagogika – Etopedie*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta JČ univerzity, 2006.
- So ch ů rek J.: *Kapitoly z penologie II. díl*. Liberec: TU Liberec, 2007.
- S pi š i a k I., S pi š i a k o v á J.: *Hodnotový svět našich stredoškolařů*. „Učitel'ské noviny“ 1993, roč. 43, č. 19.
- S t a n k o w s k i A.: *Nástin problematiky etopedie a sociální patologie*. Ostrava: PdF OU, 2004.
- S z c z e s n y W.W.: *Zarys resocjalizacji z elementami patologii społecznej i profilaktyki*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak“, 2003.
- Š v a r c o v á E.: *Etopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002.
- T a r r y H., E m l e r N.: *Attitude, Values and Moral Reasoning as Predictors of Delinquency*. „British Journal of Developmental Psychology“ 2007, vol. 25(2). (On-line). K dispozici: EBSCOhost [11.04.2010].
- U r b a n L., D u b s k ý J., B a j u r a J.: *Sociální deviace*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012.
- U r b a n o v á M.: *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.
- V á l k o v á H., K u c h t a J.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012.
- Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění.*
- Whittaker J.: *Caring for Troubled Children*. San Francisco: Jossey-Bass, 1979.
- Zákon č. 169/1999Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.*
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.*

Internetové zdroje

www.vscr.cz

<http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

Petr Juříček

Specifics of Institutional Treatment of Young Adults in the Conditions of Imprisonment

Summary: In Czech prisons, the number of recidivists is still on the rise. A possible cause of this condition can presumably be a low quality of specialist programmes aimed to prevent recidivism among convicts. The purpose of this study is to evaluate the impact of the programmes for prisoners carried out under the

conditions of Czech prison system and to analyse their two most common forms based either on individual or group approach towards convicts. Their influence on persons serving a prison sentence is assessed by way of analysing changes in the prisoners' hierarchy of values, that is in the status of life values before the individual and group programmes were implemented (programmes undertaken during imprisonment) and then, after they were completed. The results of the studies showed a significantly positive influence on convicts of the alternative programmes (other than group); it was shown that carrying out these programmes brings positive effects, especially when they are prepared in response to individual needs and risks.

Key words: crime, therapeutic programmes, environmental values, educational programme preventing recidivism

Petr Juříček

Spezifische institutionelle Behandlung der jungen Strafgefangenen

Zusammenfassung: In tschechischen Gefängnissen nimmt die Anzahl der Rückfällige weiterhin zu. Eine der möglichen Ursachen des Phänomens ist vielleicht schlechte Qualität der Präventionsprogramme, die dem Rückfall unter den Inhaftierten vorbeugen sollten. Der vorliegende Beitrag bezweckt, die Effektivität von den im tschechischen Strafvollzugssystem zu realisierten therapeutischen Programmen des Umgangs mit Inhaftierten zu beurteilen und deren zwei häufigste Formen: individuelles Programm oder Teamwork, zu untersuchen. Den Einfluss von den angewandten Programmen auf Strafgefangene beurteilt man nach dem Wandel von der Wertordnung, d.i. im Status der Lebenswerte, die vor der Anwendung der individuellen Programme und Teamprogramme und nach deren Erfüllung untersucht werden. Die Forschungsergebnisse haben aufgezeigt, dass alternative Programme (anders als Teamwork) einen positiven Einfluss besonders dann haben, wenn sie den individuellen Bedürfnissen und Bedrohungen der Gefangenen angepasst sind.

Schlüsselwörter: Kriminalität, therapeutische Programme, Umweltwerte, dem Rückfall vorbeugende therapeutische Präventionsprogramme